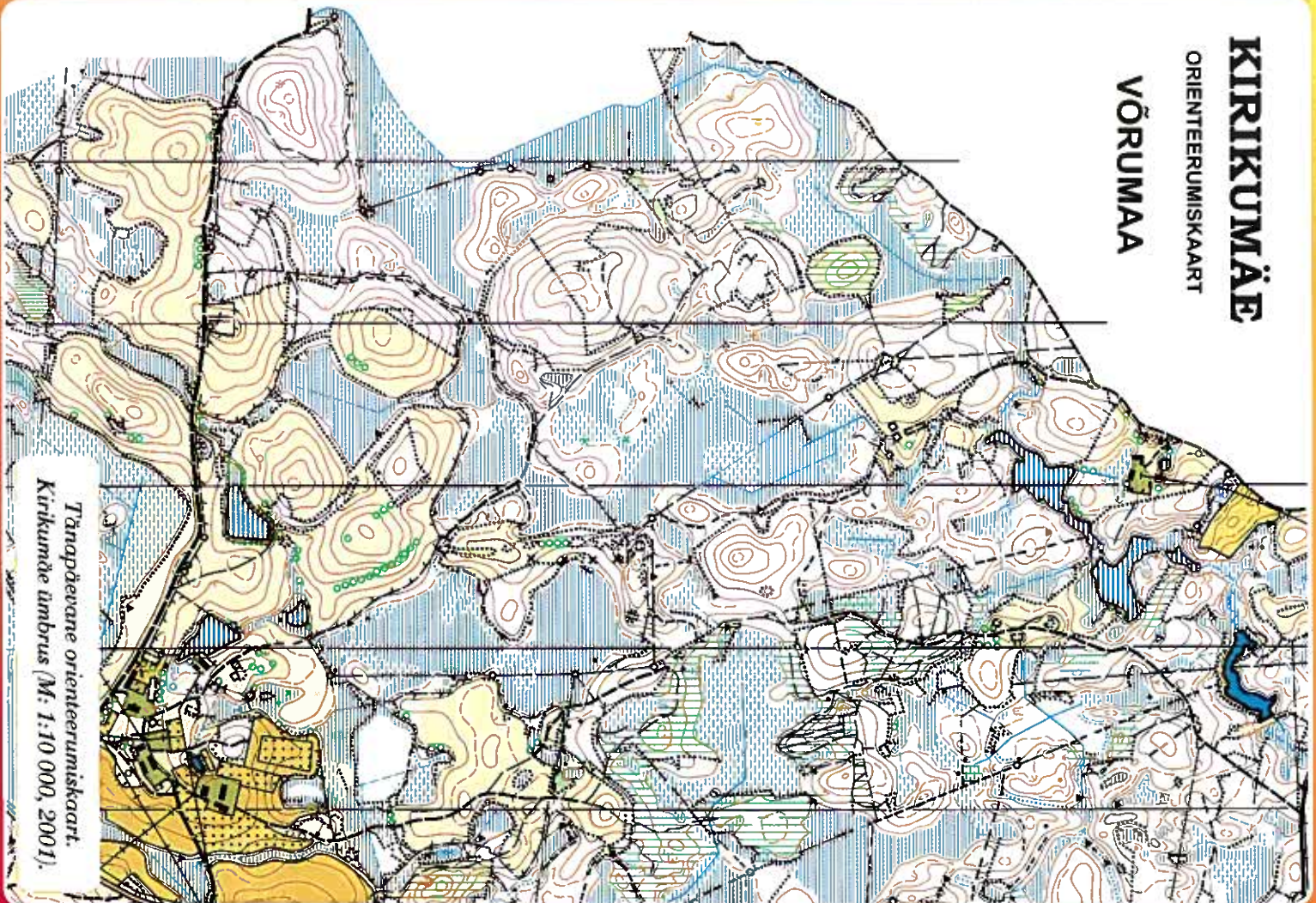

KIRIKUMÄE

ORIENTEERUMISKART

VÖRUMAA

Tänapäevane orienteerumiskaart.
Kirikumäe ümbrus (M: 1:10 000, 2001).

ORIENTEERUMINE

www.orienteerumine.ee

Esti orienteerumist toetavad:

TÕRAVERE TRÜKIKODA

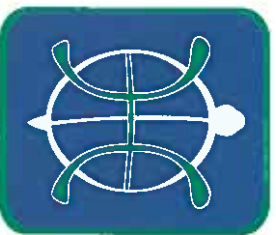
Sportnet

Microlink
Computers

Posimees

EESTI HAIGEKASSA

ESTONIAN HEALTH INSURANCE FUND

Füümsseviituid Eesti Haigekassa eelarvest. Tasuta.

ORIENTEERUMINE

EESTI ORIENTEERUMISLIIT
Tallinn 2001

Sisukord

<i>Saateks</i>	5
<i>O-sport - Mis see on?</i>	6
Mõisted	6
Olulised asjad	7
Tipptase	7
Võistlusklassid	8
<i>Abiks algajale</i>	9
Sissejuhatus	9
Maastiku kaart	9
Kontrollpunkt	11
Orienteeruja abilised	12
Targad otsused	13
Millal alustada?	14
<i>Murranguulisi sündmusi Eesti o-sporti arenguhoos</i>	15
Esimised orienteerumiskooskonnad Eestis	15
Orienteerumisspordi taastund pärast sõda	17
Kaardirevolutsioon ja üleminek värvikaartidele Eestis	20
Orienteerumisklubid	22
Eesti ja Rahvusvaheline Orienteerumisspordi Föderatsioon IOF	23
Eesti orienteerumisspordi juhte	25
<i>Eestlased tipus</i>	26
Rahvuskoondises aastatel 1960 - 2001 üle 40 korra võistelnud	28
<i>O-sport tänapäeval</i>	29
Tehniline areng	29
Metsast parkidesse	30
Parkidest Olümpiale?	30
Rahvasport	30

Koostaja:
Kujundus ja küljendus:
Autorid:

Ormar Lutsberg
Kalev Kilaase
Vello Viirsalu
Kaidi Oone

Redigeerinud:
Forod:

Ormar Lutsberg
Sixten Sild
Harry Veide
Tõnu Raid

Loonistused:

Vello Viirsalu ja Eesti Orienteerumisiidu kogud
Riiju Johanson

Sateks

Eestis on orienteerumissporti harrastatud juba 75 aastat. Esimene sportlik orienteerumiskoos peeti Eestis 19. juunil 1926 Pirital Kloostrimetsas, millest raamatus ka juttu tuleb. Orienteerumissport kuulub Eestis harrastajate arvukuse poolest esimese viie spordiala hulka ning selle raamatu peacesmärgiks on tutvustada seda põnevast ja väga tervistavat spordiala ka neile, kes pole veel kunagi kaardi ja kompassiga metsas orienteerumas käinud. Mõiste orienteerumissport (o-sport) all mõeldakse üldjuhul võistlusala, kus tuleb etteantud järjekorras lähida kõik kaardile märgitud ja maastikul tähistatud kontrollpunktid (ehk 'rada') võimalikult kiiresti, kasutades abivahenditena kaarti ja kompassi. Orienteeruja eesmärgiks on teha neid abivahendeid kasutades võimalikud õiged otsused kiireima liikumisee valikul ning seejärel oma otsused maastikul kiiresti liikudes ellu viia. Konkurentide edestamiseks tuleb seega olla ühtegu nii nutikas kaardilugeja kui ka vält ja vastupidav jooksja.

Käesolev raamat ei süvene orienteerumissporti sügavuti. Tegemist on orienteerumissportdiks nimetatava ala lühitutvustusega. Siin on püütud lihtsalt ja arusaadavalt seletada, mida kujutavad endast orienteerumiskaart ja kompass ning mida peaks teadma kui esimest korda orienteeruma minnakse. Pole unustatud ka ajalugu - lihtsalt on peatunud kõikidel olulistel sündmusel Eesti o-sporti ajaloos. Järgneb põgus ülevaade viimase veerandsaja aasta Eesti tippsportlugejatest ning o-sporti arengusuundadest maailmas.

Koostaja lähtus raamatu koktupanemisel eesmärgist tutvustada orienteerumist eelkõige neile, kes veel kaardi ja kompassiga sina peal ei ole. Ühteist huvitavat võivad siit aga leida ka teised lugejad.

Palju huvitavat materjali ei mahutu nende kaante vahele, kuid kui lugemal ala vastu huvi tekib, on alati võimalik kätte saada varem ilmunud põhjalikumaid käsitusi.

Koostaja tänab kõiki kaasautoreid ja toetajaid.

O-sport - Mis see on?

Mõisted

Rahvasuus on laiemalt levinud mõiste *orienteerumine*, millega teaduslikus kirjanduses tähendatakse ruumi- ja ajataju millegi või kellegi suhtes. Parimad 'orienteerujad' selle mõiste kõige otsesemas tähenduses on loomad, hinnud ja roomajad, kes vastavalt oma liigi evolutsioonile on omandanud suurepärased võimed orienteerumiseks alati õigel ajal ja just vajalikus suunas. Nad ei vaja seejuures ei kaarti ega kompassi.

Kaarti ja kompassi on aga vaja kui tegeleda orienteerumissportiga (o-sportiga), kus võistlaja on pandud rajameistri poolt kunstlikult tekitatud olukordade ette ja maastikul liikudes tuleb pidevalt muuta oma liikumissuunda ja läbida rajameistri poolt planeeritud rada võimalikult kiiresti, kasutades selleks kõige otstarbekamaid teevalikuid ja kiireid jalgu.

Kuna mõistet *o-sport* on lihtsam kirjutada kui hääldada (rääkimata siis *orienteerumissportist*), ongi see jäänud rohkem kirjaneste kasutada ja need, kes o-sportiga ise pidevalt tegelevad, nimetavad seda spordiala *orienteerumiseks*. Need, kes orienteerumisega pidevalt tegelevad, ristitakse peagi *orienteerujateks*.

O-sport on väga suure harrastajate arvuga spordiala ning enamuse orienteerujatest käib metsas jooksmas mitte tulemuse, vaid oma tervise pärast ja meeldivate emotsioonide kogumise eesmärgil. Kuna üldjuhul saadaksegi lisaks heale enesetundele ka positiivsed emotsioonid, siis paljud, kes korra seda kogenuud, on orienteerumisele truuskis jäänudki. O-sport on spordiala kõigile ning selle harrastamisel ei ole määravaks vanus ega eelduseks tõsine füüsiline treenitus. Orienteerumissportis on veel ka erinevad alaliigid: orienteerumispooks, suusa-orienteerumine, jalgrattaorienteerumine ja invasportlastele mõeldud ratastooli-orienteerumine. Selles raamatus on enam juttu orienteerumispookst - tavaliselt tehakse algust just sellega.

Kasutame siis raamatus edaspidi lihtsuse mõttes sõbralikult mõisteid o-sport ja orienteerumine käsikäes.

Kõige olulisem on *maastik*. Äärmiselt ebameeldiv on joosta võõri mudas kuskil soos ja võsas, kuid väga meeldiv on orienteeruda maalilises, huvitava reljeefiga maastikul, kus on rohkesti mitmesuguseid maastikuobjekte, mille järgi oma asukoha määrata - olulised objektid on ju kõik kaardil. Maastik määrab ära ka selle, kas kaart on orienteerumiseks huvitav. See tähendab, et liiga lihtsal (objektidevaese ja tasase maastiku) kaardil on igav joosta, kuid liiga detailisel ja keerulisel maastikul (näit. kivisel, paljude väikeste pinnavormidega) maastikul on alguses jälle liiga keeruline orienteeruda.

Teine oluline asi on *kaart* ja selle kvaliteet. Kvaliteedi all mõeldakse lisaks rütkikvaliteedile seda, et kaart peab olema vastavuses maastikuga ja arvestama kokkulepiitud reegliteid. Kaardi joonistab kaardijoonistaja ehk kartograaf. Kaardi autoriks loetakse isikut, kes kaardistatava maastiku üksikasjalikult läbi on uurinud ja üle mõõtnud ning kõik olulised objektid kaardile kandnud. Reegleid järgides valmib lõpuks maastiku kohta orienteerumiskaart, mis üldjuhul on palju täpsem kui muu sama maastiku kohta tehtud laatarbe kaart. Koos kartograafia arenguga on orienteerumiskaartide kvaliteet oluliselt paranenud. Loomulikult on kõige tähtsam isik kaardi kujundamisel kaardi autor.

Järgmine oluline tegelane on *rajameister*, sest just tema planeerib erinevatele võistlusklassidele ühel ja samal maastikul erineva tasemega rajad, et vastavalt võistleja oskustele ja võimele oleks igaühel parajalt nii jooksmist kui kaardilugemist. Seejärel on alati oluline valida endale õige ja sobilik võistlusklass, mis vastaks vanusele ja võimele.

Nende kolme olulise asja eest hoolitsevad *orienteerumisvõistluse* korraldajad. Mida suurem ja kaalukam on võistlus, seda huvitavam ja keerulisem maastik on võistluspäevaks valitud. Algatutel on soovitatav esialgu alaga tutvust teha *orienteerumispäevakutel*. Need korraldatakse meil enamikus maakondades, näidata soos peale tööpäeva - ja nii kevadest sügiseni. Näiteks Tallinnas on juba aasiald äärmiselt populaarsed olnud Orienteerumisklubi TON eestvedamisel korraldatavad Tallinna orienteerumispäevakud.

Tippfase

Omaette teema on o-sport kui tippport - seal käib armutu heitlus iga võidetud ja kaotatud sekundit ning liigselt läbitud meetri pärast. Tipporienteerumises on nii jooksuvõime (kiirus, vastupidavus jne), kui ka töö kaardiga (kaardilugemise kogemus, maastikuüühi tunnetus, suunataju jne.) lihvitud viimase vindiini, lisaks peab tipporienteerujal olema ka väga tugev närvikava ja keskendumisvõime. *Eliitklassideks* nimetatakse neid võistlusklasse, kus võistlevad päris kogenuud

orienteerujad - need, kellele on tähtis vaid tulemus. See on kõige kõrgem tase, mida võistluse rajameister rajaplaneeringuga üritab võistlejatele proovikiviks ette seada. Tüüpasemel on enam läbi lõõnud sportlased, kellel on eeldusi vastu pidavusataladel ning on kiire, taibukas ja ratsionaalne mõtlemine.

Võistlusklassid

Võistlusklasside tähistamisel kasutatakse lühendeid. H tähistab härrasid, ehk teisisõnu meesteklasse ja D daame ehk naisteklasse. Numbriga H või D järel tähistatakse võistlejate vanuse alumist või ülemist piiri. Näiteks meesjuunioride klassi lühend on H20 (H - härrad ja 20 - kuni 20-aastased). Kui on tegu juunioride eliitklassiga, lisatakse lühendile E (eliit). See lisatäht tähistabki võistlusklassi taset. Langev pingeriida tasemetel tähistuses on: E, A, B ja C.

▶ Orienteerumiskoos

▶ Suusaorienteerumine

▶ Rattaorienteerumine

Abiks algajale

Sissejuhatus

Orieenteerumine on sportiala, kus:

- tegevuspaigaks enamasti on vaba loodus, kus liigutakse antud maastiku kohta joonistatud orienteerumiskaardi järgi. Kaardil on punaste rõngastega ära märgitud terve rida kohti ja objektide nagu näiteks kivi, soo nurk, üksik puu jne. Need kohad on maastikul tähistatud **puna-valge kolmnurkse prismaga** ja neid kohti nimetatakse kontrollpunktideks (KP-deks).
- igal orienteerujal on metsas kaasas **abülised** - lisaks kaardile veel kompass ja kontrollpunktide legendid. Kontrollpunktide läbimise toetamiseks saab võistleja kontrollkaardi, millele tehakse igas kontrollpunktis sellekohane märge seal paikneva kompostriiga.
- lisaks kiiretele jalgadele vajab orienteeruja teravat mõistust, sest jooksu pealt tuleb kiiresti teha **targad otsused**. Otsustamisel võib igüks eksida kuid see tähendab ajalist kaotust konkrenitidele, sest valitud on kas liiga pikk või keeruline liikumistee või ei õnnestu oma planeeritud liikumisteed veatult läbida.

Maastiku kaart

Looduses olemasolevad objektid on kantud kaardile tingimärgidena. Nagu maakaardil ja autoteede atlases, nii on ka orienteerumiskaardil teed märgitud joontena, järved siniste järvekujuliste laikudena, majad mustade kastidena. Tingimärgid mingi objekti kohta on valitud loodusest. Kui võrrelda orienteerumiseks kasutatavaid kaarte maakaartide ja autoteede atlasega, siis on orienteerumiskaardid palju täpsemad - seal võib leida metsas asuvad kivid, loomade söödasõimed, väikesed kuivanud kraavid ja üksiku puu keset lagetat jms.

pisidetaile. Suuremate maakaartide mõõtkava on 1:400 000, mis tähendab, et 1 sentimeetrite kaardil vastab 4 kilomeetrit maastikul. Orienteerumiskaardid on enamasti mõõtkavas 1:10 000 või 1:15 000, kus 1 sentimeeter kaardil tähendab vastavalt 100 ja 150 meetrit maastikul.

Orienteerumiskaardid on joonistatud alati nii, et kaardi ülemine osa jääb põhjasuunda. Samuti on kõik tähed ja numbrid põhja-lõuna suunalised - tähe 'A' kaitscharri on põhjas, jalad lõunas.

Eespool oli kirjas, et üngmärgid on kaardile valitud loodusest. Samamoodi on loodusest valitud ka värvid.

Kollane. Kollane värv tähistab paikkest ja päike on alati põldudel, raiesmikel, heinamaadel. Nii on ka kaardil märgitud kollasega avatud maastiku osad. Mida tumedamkollane, seda rohkem avatud on maastik. Täiesti avatud maastikuosa on näiteks põld ja heinamaa. Kui kollane on helelam, on maastik vähem avatud, seal kasvab nähtavust vähendavat taimestikku nagu näiteks võsastu kariamaa, kus on ka raskem joota kui põllul.

Roheline ja valge. Rohelise ja valgega märgitakse kaardil metsta. Valge värv tähistab väga hea läbitavusega metsa, näiteks männiparkmetsta. Roheline värv aga raskemini läbitavat metsa, näiteks tihedat kuusemetsta. Mida tumedama rohelisega on mets kaardil märgitud, seda raskemini on see läbitav. Eks ole samamoodi ka looduses - mida tihedam mets, seda rohelisem tundub metsas valgus.

Sinine. Sinisega on värvitud kõik objektid, mille peamiseks tunnuseks on vesi: kraavid, sood, järved, ojad. Igal objektil on oma kuju - järv on kaardil sellise kujuga, nagu see paistab lennukist, kraavid on sirged sinised jooned, oja aga tavaliselt käänuline või silksakiline. Soo ja raba märgitakse kaardil siniste kriipsudena nii, nagu soos määraste vahel vesi paistab - natuke paistab ja natuke mitte.

Pruun. Pruuni värviga märgitakse kaardile pinnavormid: mäed, lehtud, augud, kariäärid jne. Pruun värv on valitud seetõttu, et pinnasematerjalide - mulla, liiva ja savi värv on reeglina pruunikas.

Must. Must värv tähistab teid, maaju, kiive, torne jn. tehisobjekte. Teele tähistamisel kehtib põhimõte, et mida laiem must joon, seda paremini sõidetakse. Väikeste mustade katkendlike kriipsukestega märgitud teed on ainult jalgsi läbitavad. Majad kantakse kaardile mustade kasidena, mille kuju määrab nagu järvele ja kõigi teiste suurobjektide kujugi - kuidas see lennukist vaadatuina paistab.

Punane. Punastena võib kaardil leida ringid ja pikad sirged jooned. Ei ringid ega jooned ole maastikelemendid. Orienteeruja jaoks on need väga olulised - ringid märgivad kontrollpunktide asukohti, jooned tähendavad punkte ning sellega määratakse kontrollpunktide lähimise järjekord. Punasega on märgitud ka muu orienteerumistrada puudutav info - kaks ringi üksteise sees tähistab finiši, kolmnurk starti jne. Punase värviga tähistatakse kaardil ka keelualad - need on punasega viirutatud ning need alad on liikumiseks keelatud. Seega tuleb oma liikumistee valida väljaspool keelualasid.

Kontrollpunkt

Tihiti on orienteerumisega mittekokkupuutunud inimesed küsinud, et mis asju te seal metsast otsite. Kontrollpunkt on just 'see asi', mida orienteerujad otsivad'. Alati ei pruugi kontrollpunkt asuda just metsas, see võib sama hästi olla näiteks väikesel metsalagendikul ja orienteeruja püüab valida enda jaoks kõige kiirema liikumistee kontrollpunktini (loodud näites metsalagendikuni). Igas kontrollpunktis on puna-valge tähis, mis hea nähtavusega metsas sind juba kaugel tervitab, ning samuti on tähise juures ka vahend, millega saad teha oma kontrollkaardile märke, et oled selles punktis käinud ehk selle läbinud.

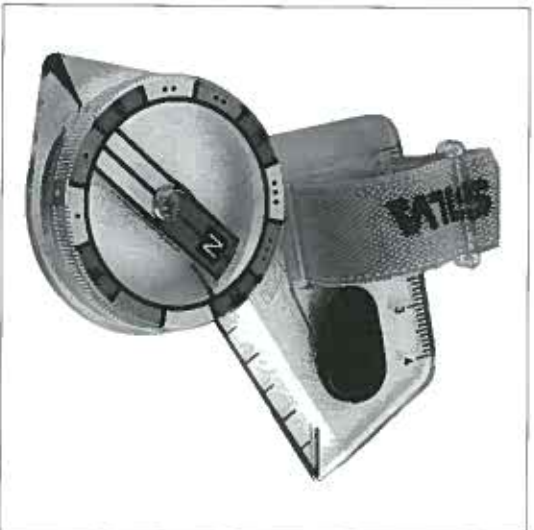
See vahend oli pikka aega värvipiilats - igas punktis oma värv. Praegu on väikesematerjal võistlustel (näiteks orienteerumispäevakud, kus enamasti meist oma esimese orienteerumiskogemuse saavad) enamasti kasutusel kompost. Kompostil on sama funktsioon nagu linnaliinibussideski - ta fikseerib kindla mulgukombinatsiooniga paberil sinu õiguse bussisõidule või siis tõestab sinu viibimise kontrollpunktis. Kui bussisõiduks peab olema bussipilet, mida kompost tekitab, siis orienteerujatel on metsas kaasas eelpool juba nimetatud abivahend - kontrollkaart, kus iga kontrollpunkti jaoks on komposteerimiseks oma lahter.

Värvipiilatsid enam kontrollpunktides ei kasutata. Isegi treeningutel paneakse metsa kompostrid. Käite on aga jõudmas aeg, kus kompostrid jäävad meenutama vaid orienteerumisejalugu - nimelt on viimasel aastatal kasutatud Eestis uul kontrollpunktis käimise kontrollimise viisi - elektroonilist komposteerimist. Elektroonilise komposteerimise jaoks on iga orienteerujal elektrooniline kontrollkaart. Eestis on alates 2001. aastast kasutusel maailmas enamlevinud elektrooniline süsteem *SPORTident*. Võistlajal on abivahendina kontrollkaardi asemel raja lähimisel kaasas SI-kaart - väikese lameda piilatsi kujuline pulgake, mis kinnitatakse kummipaelaga sõrme külge. Igas kontrollpunktis on kompostri asemel seebikarbi suurune elektrooniline SI-kaardi luguga ja kui SI-kaart asetada luguga avasse, fikseerib luguga orienteeruja punktisviibimise ajahetke. See on väga mugav komposteerimise viis nii korraldajatele kui võistlajatele, sest kontrollpunktis viibimine fikseeritakse kiiresti ja täpselt, sealhulgas ka ajaliselt, ja võistlaja finišeerides on tulemus ja raja õiges järjekorras läbimine kohe tuvastatav.

Orienteeruja abilised

Orienteeruja abilisteks metsas ei ole mitte toitu täis seljakott, pakis emistiko-peedia ega tark mees taskus, vaid kompass, kaart, legendikaart, spetsiaalsed orienteerumislõanõud ja kontrollkaart või siis viimasel ajal SI-kaart.

Kompass. Orienteeruja kompass on võrreldes laevakompassiga väga väike ja kerge. Orienteerumiseks kõlbavad põhimõtteliselt kõik tavalsed poes müüdadavad kompassid aga head orienteerumiskompassi iseloomustab nõela hea stabiilsus s. t. et kompassinõel püsib liikumise ajal väga hästi paigal. Kui metsas poosta ja kaarti lugeda, on väga oluline, et kompass näitaks kogu aeg täpselt põhjasuunda. Kõrvalekaldeid põhjustavad vigu orienteeruja liikumissuunas. See on eriti tähtis kõrgema raskusastmega radadel, kus liigutakse valdavalt otse, kompassi järgi suunda hoides. Lihtsatel radadel ei ole kompassi järgi liikumissuuna hoidmine veel niivõrd vajalik, kuid kindlasti on ka neil vaja kaart kõigepealt õigesti orienteerituna ette võtta. Levinumad on põldakompass ja plaadikompass.

Põldakompass

Orienteerumiskaart. Orienteerumiskaardist, eriti värvide tähendusest, rääkisinme juba eespool. Aga kaardi lugemise juures on üks väga oluline tõde, mida tuleb alati mees pidada ja kasutada. Kui treenerid õpetavad lapsi orienteeruma, võib tihti kuulda käsklust "Kaart õigesti hoida!" Käsklus "Kaart õigesti hoida!" tähendab kaardi keeramist niipidi, et meist looduses paremal asuvad objektid on ka meie asukohapunkti kaardil paremal pool, see mis on otse meie ees, jääb samasse suunda ka meie asukoha suhtes kaardil jne.

Legendid. Legendid kujutavad endast eriliste leppemärkidega antud kontrollpunktide täpseid asukohakirjeidusi. Kui kontrollpunkti asukohaobjektiks on näiteks kaardil märgitud kivi ja tähis asub kivi kõrval, siis legend täpsustab tähise asukoha kivi suhtes. Näiteks: tähis asub kivi põhjaküljel. Kui punkti asukohaobjekt on kaardil selgesti loetav - näiteks teede rist, ei ole legendikaardi lugemine oluline. Kui on aga tegemist paljude tähtaoliste ja lähestiku asetsivate objektidega, siis aitab legend teada saada, millise juures neist on punkt ja kuspool objektid see asub. Nii mõnigi väikekogunud orienteeruja on teinud legendikaardi lugemise asemel kolm tiru ümber mitmele kivide oskamata legendist välja lugeda näiteks, et punkt asub läänepoolsema kivi põhjaküljel.

Orienteerumislõanõud. Orienteerumislõanõusid kutsutakse nappudeks, neid teatakse või naastariideks. Nimed on tulnud lõanõude talladest, sest orienteerumislõanõude tallad on täis nuppe. Nappud on tavalisest tallast kuni 1 cm kõrgemad ja haakuva väga hästi maastikuga - samblaga, liivaga, porisete teedega. Vahel on nappude küljes teravad metallist naelakesed (nagu autode talvekummidel) või on esimesed nappud asendatud naeltega (nagu kergejõustiku naelkingadel). Sellised lõanõud on eriti hea haakuvusega ja need ei libise naljalt ka märgil maastikul ning kaljusel pinnasel.

D21, H18, H45	5,4 km	13 KP
1 31) (~	
2 32	⊙	
3 38	⊙	
4 39	∩	∩
5 53	∩	∩
6 41	⊙	
7 55	∩	∩
8 43	⊙	
9 44	≡	>
10 45	≡	<
11 46	↑	1.5m ⊙
12 47	⊙	
13 50	∩	∩

Legendikaardi näidis.

Targad otsused

Orienteerumine nõuab pidevat otsustamist oma liikumise juhtimisel. Orienteeruja eesmärgiks on teha sellised otsused, mis tagavad tema kiireima liikumise punkti punkti. Otsused olenevad väga palju kaardilugemise oskusest, maastikust - kui risune, soine või märgine see on, samuti muudest parasiagu etteülevaatest asukohtadest - näiteks teiste orienteerujate käitumisest, mida juhtud nägema, kraavist, mille plaanisid ütelda, kuid mis osutus liiga laiaks, vihmast, mida ootamatult taevast alla hakkas kallama jne.

Targad otsused tuleb metsas igaljuhul ise teha. Võib ju jääda ka teiste peale lootma - lased konkurendi endale järgi ja jooksed temaga kogu raja koos (orienteerujad ütlevad selle kohta "jooksed konkursus"). Teiste järel jooksmine ei kuulu orienteerumises ausa mängu ega heade tavade juurde ning kui konkurent

eesti ära jookseb, oled reeglina lootusetult eksinud. Edasi on kolm valikut - istud kämmule ja hakkad nutma, ootad järgmist konkurenti või teed ise oma targa otsuse, kuidas ja kuhu edasi minna. Tark orienteeruja valib viimase varianti.

Millal alustada?

Orienteerumisega algust teha pole kunagi liiga hilja. Tihti hakkavad orienteerumiselkäima poisid ja tüdrukud, kellel vanust vaid 6-7 aastat ja neile on maastikule planeeritud "nõõrirajad", kus pidev tähistus kogu raja ulatuses võimaldab eksimisevõimaluse. Samuti käivad orienteerumas ka väga eakad inimesed, kelle suurim eesmärk selle põneva alaga tegelemisel on nautida liikumist vabas looduses, värsket õhku ja hoida vormis nii vaimu kui keha. Orienteerumine on väga tervislik rahvaspordiala, mis on kõigile jõukohane ja millega tegelemine rikastab igaüht väga mitmekesisel.

Orienteerumisklubi Võru noorienteerujad läbiivad kontrollpunkti.

VELLO VIHRSALU
Nõos, 18. oktoober 2001

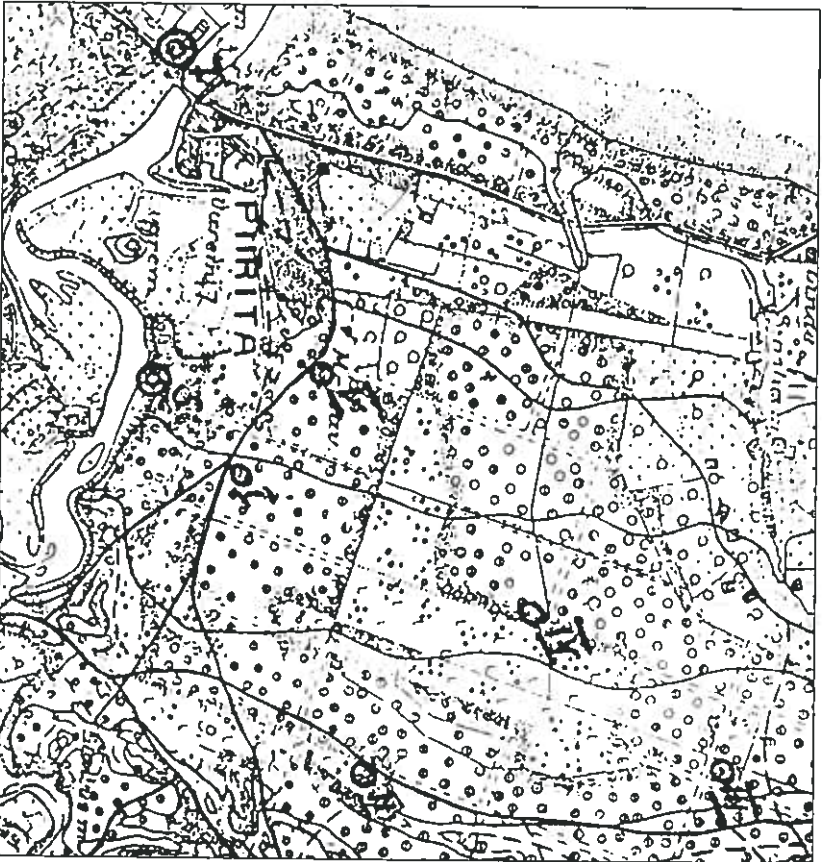
Murrangulisi sündmusi Eesti orienteerumisspordi arenguloos

Eesti orienteerumisspordi ajalugu pole seni veel kirja pandud. Ka käesolev kirjutis pole meie orienteerumise ajalugu, vaid esimene katse välja tuua mõned olulisemad muudatuspeeroodid selle spordiala pikasi 75-aastasest arengust just murranguliste sündmuste kaudu.

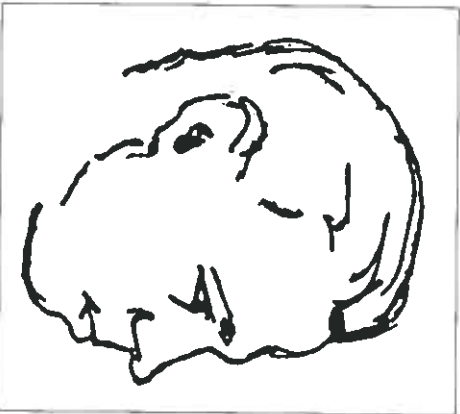
Esimised orienteerumiskooksud Eestis (alates 1926)

Orienteerumissport tuli meie Soomest. Eesti orienteerumisajaloolase Lendel Isopi andmetel tõi mõiste *orienteerumiskooks* (algset kirjutati *o-i*-tähega) 1925. aasta lõpul meie kirjasonasse *Eesti Sportlike* toimetaja ja tippsportlane Harald Tammer. Pärast Soome roisi kirjutasi ta, et kergejõustiku lugupeetavamate alade hulka kuulus seal murrangukooksu kõrval ka nn *orienteerumiskooks*, kus võistleja *kompassi ja kaardi abil peab teatud peidetud sihtkohta jõudma*. Põhjannades oli taolisi võistlusi peetud juba hulk aastaid. Ajakiri *Kaitse Kodu* avaldas 1926. a. kevadel pealkirja all *Orienteerumiskooks* esimesed orienteerumiskooksu võistlusmäärused, need ei erinevad põhimõtetelt tänapäevastest.

Esimene orienteerumisvõistlus peeti 19. jaanil 1926 kõrvalt kergejõustiku, jalgpalli, laskmise ja võimlemisega üleriigilise kaitseliidudpäeva spordivõistluste raames. Orienteerumiskooksu võitjale oli Tallinna linnavalitsus välja pannud kullatud hõbekaarika, jooksu reklaamiti laialdaselt ajakirjanduses, ala uudsete töttu lubati võistluse ajal maastiku ja kaardiga tuuvarna ka ajakirjanikke. Tolleaegsed ajalehed kirjutasiid orienteerumiskooksust pikalt-laialt, ajaleht *Vaba Maa* avaldas ka võistluse kaardi, kaardi mõõtkaava oli pool versta tollis (1:21 000). Pritial startis 15 jooksjat. Esimese orienteerumiskooksu 4,9 km 5 KP-ga suunarajal võitis Tartu üliõpilane Julius Tiisfeldt ajaga 29.18,8 (s.t ühe km aeg oli 5.59). Meie esimene orienteerumismeister Julius Tiisfeldt (Tiisvälj) oli tol ajal tuntud kergejõustiklane, paljukordne Eesti meister ja rekordiomaniik, ülenaaimeste üliõpilasmängude võitja 1500 m jooksus. Samast 1926. aastast on teada kokku neli o-jooksu, nendest kolm peeti Tallinnas ja üks Tartus. Säilinud on ka kaks orienteerumiskaarti.

Eesti esimese orienteerumiskooskaart kontrollpunktidega. Pirta ümbrus pool versta tollis (M: 1:21 000); Vaba Maa 22. juuni 1926.

*Eesti esimese orienteerumiskooskaart
võitja Julius Tiisfeldt.*

Teine telerüütlise orienteerumiskoos korraldati 16. juunil 1927 Tartu lähedal Kaageres. Võistluspaika sel korral eelnevalt teada ei antud, võistlejad viidi Tartust laevaga Luunja parveni. Võisteldi Riigi trükikojas 1927. a. trükitud 1.25 000 värvikaardil, maastikul oli 8 KP-d, punktide läbimise järjekord oli valba (optimaalne variant 6,5 km), kaart on säilinud. Startis 18 meest, koos kohtumikega liikus startipaigas ligi 60 inimest. Võitis tallinlane Villem Elberg ajaga 53.28,3 (s.t tihke km aeg 8.29). Võitjaks tulnud Villem Elberg oli kergejõustiklane ja suusataja, tuntud visa hingega võistlejana, töötas müüjana.

Kuni Teise maailmasõjani võistlesid orienteerumises nii kaitseväelased, piirivalvurid, sõjaväelased kui koolinoored, võitjad said meistrimärke. Naiste osalemisest ootoksus pole andmeid. Spordinovellide võistlusel auhinnatud Johannes Põllise orienteerumist kajastav lugu *Neljapäevne haukuv «spordivaim» uus võidule* avaldati *Eesti Spordilehes* 1931. aastal.

Orienteerumisspordi taassünd pärast sõda (aastad 1958 - 1960)

Pärast II maailmasõda kadus orienteerumissport Eestist, põhjuseks sõda ja sõjajärgne keeruline aeg ning kaartide salastamine nõukogude võimu poolt. Alles 1950ndate lõpuks veidi vabarnates oludes tekkis Eestis uuesti orienteerumissport ja peeti esimesed meistrivõistlused. Kolm teguri soodustasid seda: Endel Isoop hakkas lastele orienteerumiselendudega maastikumänge korraldama ja trükitõnas orienteerumiselaseid teadmisi levitama; taaselustati matkajate kokkutulekud ning korraldati seal orienteerumismatkamises võistkonnavõistlusi (seljakotidega, saagel öösel); ilmused orienteerumist spordina harrastajad, mille hakati korraldama individuaalseid orienteerumisevõistlusi. Esimene taoline võistlus oli 15. juunil 1958 Viiratsis. Seda suunda hakkas arendama juba enne sõda orienteerumisega tegelnud Aleks Kaskneem. Järgmisel 1959. aastal oli taolisi orienteerumisevõistlusi juba ridamisi. Noil aegadel aktiivselt tegeksenud Ilmar Kask on kirjutanud: *Kui orienteerujaid ei olnud 1959. aasta algul Eestis veel ametlikult olemas, siis aasta lõpul seda enam väita ei saa.*

Organisatoorne areng. Eesti NSV Matkaspordi Föderatsiooni juures loodi 8. juunil 1959 orienteerumisspordi komitee, mille esimeheks valiti Aleks Kaskneem, abiesimeheks Endel Jõgiõja, kohtunike kolleegiumi esimeheks Anto Rautas. Seda on tähistatud aastaid kui Eesti Orienteerumisspordi Föderatsiooni asutamist, peetud *juubelid* (1969, 1974, 1979, 1984). Eesti NSV Matkaspordi Föderatsioon reorganiseeriti järgmisel aastal *Eesti NSV Matka- ja Orienteerumisspordi Föderatsiooniks*, uue föderatsiooni presiidiumi esimehe koosseis peeti 15. mail 1960, presiidiumi esimeheks valiti Armult Reinsalu ja asetäitjaks Aleks Kaskneem. Orienteerumiselu hakkas juhtima kaksikföderatsioon orienteerumisspordi komisjon (esimees Ilmar Kask). Esimene iseseisev oriente-

Aleks Kaskneem - orienteerumisspordi taaselustaja pärast sõda.

rumissktsioon (lahus matkamisest) tollases Liidus moodustati 4. novembril 1960 Tartus (juhatuses Ilmar Kask, Ants Raik, Tõnu Raid). Esimesed roeglid (tolleaegses keelepruugis võistlus-määrused) kinnitati 8. aprillil 1960 (koostajad Endel Isop, Aleks Kaskneem, Anto Raukas, Armult Reinsalu) ning noil aegadel kõigi spordialade sportlaste jõuvahetkordi näitavad järgnormid 29. juunil 1960 (originaalsed järgnormid töötas välja Endel Jõgijõgi). Iseseisev Eesti NSV Orienteerumisspordi Föderatsioon (EÖF) moodustati Eesti NSV Sportühingute ja -organisatsioonide Liidu presiidiumi otsusega 16. oktoobril 1962 ning selle esimesel pleenumil 16. detsembril 1962 valiti presiidiumi esimeheks (presidendiks) Anto Raukas, aseesimeheks Aleks Kaskneem.

Esimised Eesti meistrivõistlused orienteerumiskatsus peeti 27.

septembril 1959 Neljärvel, kus koos indiviidualmedalitega anti aegade summa põhjal ka võistkonna medalid. Algseks võistluskaardiks oli valguskooopia 1:50 000, kus põhilisteks orientiirideks olid kõlvikupiirid, teed, majad, raudtee, järved ja kaks jõge. Võistles 33 naist ja 47 meest 7 linnast-rajoonist, kaasas pidi olema vile ja mall, seljakotti polnud. Siarditi Neljärve turismibaasist, jooiti mööda tähistust punkti, kus anti asimuut ja kaugus (102°, 670 m), mille järgi tuli leida kaardile jaotuspunkt KJJP. Asimuut viis üle Purgatsi järve. Võistleja pidi lahima tilgeda võesaga kaetud järsu seljandiku, järve ääres valima vastaskaldal asuva orientiiri, jooksma ümber järve selleni ning jätkama meias kuni kaardi jaotuspunkti, alles seal sai ta kontrollpunktidega kaardi. Esimesed Eesti meistrid olid Riida Koppel ja Ülle Rooba (Krem-Moislik). Võistkondlikuks meistriks tulid tarlased: meestest Jüri Muuli, Sven Veldre ja Rein Leet, naistest Tiina Elhala (Veldre), Maire Miljan (Raid) ja Rutt Aimala (Koppel).

Esimene orienteerumissuusatamine MV. Esimesed talvised Eesti meistrivõistlused peeti 14. veebruaril 1960 Elvas. Kasutati vene topokaardi fotokooptat moodlus 1:25 000, võisteldi Elva linnast põhja ning ida pool. Kavast oli tähistussuusatamine (tänapäevase nimega mätkesuusatamine). Kontroll-

punktide asukohad olid valitud selgelt äratuntavatesse kohtadesse, KP tähised rippusid silmade kõrgusel. Suusarajaks oli vilets suusajalg, mille äärde olid riputatud mõned lipud. Võistlejaid oli saabunud ligi 150. Eesti meistriks tulid Tartu ülikooli geograafiaüandengid Madis Aruja ja Leili Ruto (Saare).

Esimene Jüröö jooks. Orienteerijate populaarne õine teatejooks viielükmeliste segavõistkondadele (kolm meest ja kaks naist vaheldumisi) sai alguse 23. aprillil 1960 Keilas, osales 37 võistkonda. Hiljem, Jüröö jooksu parimatel aegadel on võistkondi olnud ka üle 200.

Esimene maavõistlus Leningradiga. Koondise esimene maavõistlus oli Leningradi orienteerujatega 3. juulil 1960 Karjala kannasel Orehovo lähedal. Meeste raja läbis kõige kiiremini Ago Viio, meeskondadest võitis Eesti. Naise võidud ja üldvõit kuulus Leningradile. Kahte asjatu meenuatatakse veel praegu. Rada paiknes sõja tannemaal, võistlusmaasikul leidus rohket okstraati (Mannerheimi liini). Osavõtjate mällu on sööbinud uhkustunne,

mida Eesti koondislastele sissendas enne sõitu välja jagatud uhitus villane rukkilillesinise värvusega esindusdress suure tähtedega EESTI.

Teine suvine Eesti MV

Teised suvised Eesti meistrivõistlused peeti 10. ja 11. septembril 1960 Käärrikul. Startis 91 meest ja 57 naist, nende seas ka külalisvõistlejad Lätist ja Leningradist. Kaardiks oli 1:25 000 põllumajanduskaardi lilla valguskooopia, millele olid joonistatud vaba käega ka üksikud kõrgusjooned. Võisteldi õises ja päevases o-jooksus, paremusjärjestus määrati mõlema raja läbimiseks kulutatud aegade summa alusel. Eesti meistriks tulid jälle Tartu geograafiaüandengid, meestest Madis Aruja ja naistest Tiit Liblik.

Madis Aruja - meie esimene tipporienteerija.

Järgnevalt aastatest võib lisada, et 1961 peeti Eestis ajalooline, edaspidi kogu üheliidulist orienteerumiselu mõjuama hakanud nn Tartu detsembri-kongress. Juba 1963 trükiti esimese orienteerumisaamatuna Arne Kivistiku ja Ilmar Kase Orienteeruja ABC; hakkas ilmuma EOTF infoväljaanne Orientuur.

Kaardirevolutsioon ja üleminek värvikaartidele Eestis (aastad 1969 - 1973)

Kaart on inimkonna üks suurepärasemaid leiutusi. Üheski trükitöö ei sisalda sedaõrd palju informatsiooni pinnalt kui kohta kui kaart.

Tõnu Raid

Orienteeruja põhiline töövahend on kaart, kusjuures orienteerumiskaart on vormistatud erinõuete kohaselt. Eesti orienteerujad kasutasid 1950-60ndail väga erineva taseme ja päritoluga kaarte: lillat värvi valguskoopiaid 1:25 000 (reljeefita põllumajanduslikud ja meesamajanduslikud kaardid); EW ja vene sõjaväe topokaartidelt pildistatud must-valgeid fotokaarte mõõtkavas 1:25 000; 1:30 000; 1:40 000; 1:50 000; erinevate kaartide ümber- või kokkujoonistusi. Tol ajal olid NLiidus kõik kaardid salastatud, kaartide kasutamine rangelt reglementeeritud, tavakodaniku kokkupuude kaardiga pidi olema välisriikide, misõutu o-voisluste jaoks kaartide saamine oli peaaegu et riigivastane tegevus.

Kaartide täpsustamise algaus ja nn kaardirevolutsioon. Eestis hakati orienteerumisevõistlusteks kaarte parandama Rein Välba eestvedamisel juba 1962. Ülatustikumaid korrigeeringuid hakati tegema 1965-1967, kõigi maastikuelementide osas alates 1969.

Esimese orienteerumise tarbeks tehtud kaardi valmistas Rein Välba Lehtses Tallinna mäikesusastamise MVks 11. veebruaril 1962. Ta lisas kaardile turbaraha raudee ja parandas ka muid piki suusatrassi silmahakanud erinevusi. Oluliseks versta-postiks Eesti o-kaartide arengus oli 1965. aastal Madis Aruja ja Tõnu Raidi poolt ette valmistatud *Kes keda?* kaart ja rada Siimustus - ennesõjajärgse 1:50 000 topokaardi suurendasid nad kaks korda ja parandasid saadud 1:25 000 kaarti, metsa tooniseid tumedaks. Sellest kirjutasid nad ajakirjanduses.

Esimakordselt korrigeerisid orienteerumiskaartide reljeefi Rein Välba ja Sven Veldre Valgjärve Eesti üsleks MV-ks 3. septembril 1966. Rohkesti parandusi tehti Eesti - Soome 2. juuli 1967 maavõistluse kaardil Mustla-Nõmmel (rajam Meister Rein Välba, abiks Hilgo Tarlan, Uno Dorbek, Erich Suvi, Toivo Kotov ja Voldemar Tasa). Mõõtkavasse 1:10 000 suurendatud EW topokaart

ja metsamajanduslik kaarti joonistati kokku, saadud kaardile tehti maastikul parandused, seejärel vähendati 1:25 000 võistluskardiks.

Kaardirevolutsiooni ajendiks on Arne Kivistik pidanud Eesti orienteerujate Soomes-käiku 1968: *Lüüasaamine oli hävitav, kuid see-sest nähti oma silmaga uusi kaarte ja prooviti I MM-võistluste harjuusrada Sohallas.* See tõi 1969. aastal kaasa *nähtuse, mida võiks nimetada kaardirevolutsiooniks. Rajameistrid hakkasid kaarte k õ i g i maastikuelementide osas parandama, kaardid muutusid detailrikkamaks.* Veel võib kaardirevolutsiooni põhjuseid nimetada vähemalt kolm. Esimesse toodi 1960ndate keskel korraldike orienteerumiskaarte, meie orienteerujad osalesid Soome rahvusvahelistel rajameistrivõistlustel (1966. a. võitis esimese mittepõhjamalasega esikõha Tõnu Raid). Soome Orienteerumislüüdi inspektor Heikki Wollsten kitlastas Eestit 1967. aastal ja pidas olulise loengu kaartide täpsustamisest. Kolmas põhjus oli meie rajameistrite ja võistlejate viibimine 1968. aasta MMil Rootsis ning seal Põhjamade rajameistritega loodud kontaktide ja saadud info otsene mõju. Eduka kaardirevolutsiooni tagantükkajateks nii teoreetilisel kui praktilisel olid Arne Kivistik ja Tõnu Raid. Hiljem on arutletud, kas tollal toimunud nimetada kaardirevolutsiooniks või oli see evolutsioon.

Arne Kivistik - Eesti orienteerumise edukas praktik ja hinnatud teoreetik.

Tõnu Raid - tugev orienteeruja, mainekas kaardimeister, juhtiv treener.

Uute tõekspidamiste alusel legi esimese üle kogu kaardipinna korrigeeritud must-valge fotokaardi Arvo Kivistikas Liivale Tartu meistrivõistlusteks 31. mail 1969. Samal 1969. aastal hakkas orienteerujate käes liikuma ka täpsemad 1:10 000 topograafilisi 2 m kõrgusjoone-vahelga aluskaarte, esimese võistlusena peeti nendega Ruilas augustis 1969 Eesti MV.

Kuni 1970. aastani oli levinumaks mõõtkavaks 1:25 000, seejärel minidi üle mõõtkavale 1:20 000. Esimesed võistlused korrigeeritud must-valge 1:20 000 fotokaardiga peeti Tartumail 1971 augusti keskel - Kambja. Kõstrimägedes rajoonide karikavõistlus (kaart Vello Viirsalu) ja Pranglis TRÜ GP (kaarditöö Arvo Kivikas jt). Tugevasti liigestatud aladel hakati kasutatama ka suuremaid mõõtkavu, esimene must-valge 1:16 667 fotokaardiga tippvõistlusi 30. juunil 1973 Ruusmäel Eesti - Leningradi maavõistlus (Vello Viirsalu ja Arno Huik).

Orienteerumise vürvikaartides Eesti. Eesti esimene, spetsiaalselt orienteerumise tarbeks tehtud algeline kahevürviline kaart trükiti 1962. aasta sügisel TRÜ rotaprindis Tartus paiknevas Sooinaste õunaaiast (autor Arne Kivistik). Järgmised, juba võistlemiseks ettenähtud vürvikaardid trükiti 1966 (Arne Kivistik ja Tõnu Raid, kokku 4 kaarti). Aastatel 1966-1972 trükiti kokku 15 vürvikaarti. Alates 1973. aastast minidi Eestis üle korraldajate parandatud vürvikaartidele, sel aastal trükiti 14 vürvikaarti, tõuke selleks andis sama aasta sügisel Võrus peetud üleliidulised esivõistlused orienteerumise jaoks. Esimesed vürvikaardid 1:15 000 Väina-Jõesuus ja 1:10 000 Nelijärvel tegi Toivo Kotov (vastavalt 1973 ja 1975).

Eestis on 1974. aastast alates tehtud vürvikaarte järgmiselt:

1974 - 11	1981 - 25	1988 - 41	1995 - 24
1975 - 13	1982 - 28	1989 - 47	1996 - 27
1976 - 15	1983 - 42	1990 - 52	1997 - 39
1977 - 20	1984 - 28	1991 - 37	1998 - 55
1978 - 20	1985 - 30	1992 - 29	1999 - 40
1979 - 17	1986 - 49	1993 - 23	2000 - 63
1980 - 11	1987 - 40	1994 - 15	2001 - 51

Orienteerumisklubid (alates 1978)

Suureks ja sisuliseks muutuseks Eesti orienteerumiselus oli iseseisvate, Põhimaadetiüpi orienteerumisklubide loomine.

Esimeseks orienteerumisklubiks (ja esimeseks ühe spordiala klubiks) tollases NLi idus oli Arvo Kivika initsiatiivil Tartus loodud OK *Ibes* (asutamiskoosolek 3. oktoobril 1978). Klubi loomise üheks eesmärgiks oli hakata korraldama massilise osavõetuga mitmepäevajooksu *Ibesteadet*, luues selleks kvaliteetseid orienteerumiskaartide valmistamise süsteemi, tõmmates stardimaksudena

mujalt NLi idust raha orienteerumise harrastamiseks Eestisse. Esimene teate-mitmepäevajooks *Ibesteadet* peeti 13.-16. juulil 1979 Perajärvel.

Tallinnas asutati Tallinna ja Harju orienteerumisklubi initsiatiivil 28. märtsil 1979 rahvaspordiklubi *Orion*. Klubi firmavõistluseks sai läbi suve toimuv *Orioni* seeria võistlus, aga klubi liikmed arvasid kaasa ka Tallinna neljapäevakute ja Suvejooksu korraldamisele.

Orienteerumisklubi *Kape* moodustati 5. mail 1981 Tartus kogunud kaardimeistritest ja kohtunikust, et majanduslikult hõlbustada kaartide tegemist ja võistluste korraldamist. Tartus korraldati neljapäevakuid, ehitati pääsradasid nii Tartusse kui Tartu tagamaadele, peeti mitmeid üleliidulisi mitmepäevaseid võistlusi, firmaturistideks oli *Orientalur*. Hiljem on välja antud hulgaliselt mitmesuguseid trükiseid ja orienteerumise-ajaloolisi materjale.

Järgmisena loodi 7. detsembril 1982 Tallinnas Teaduste Akadeemia töötajatest *TA OK*. Klubi korraldab TA OK maratoni ja omapärast *rogaini*, palju aastaid peeti ka pereteadet.

Tugevate klubide baasil loodi 1987. aastal o-klubide katusorganisatsioonina Eesti Orienteerumislüüti (EOL), esimene spordiala liit Eestis. Praegu on Eestis registreeritud 38 orienteerumisegegevat klubi (seis 1. oktoober 2001).

Eesti ja Rahvusvaheline Orienteerumisspordi Föderatsioon IOF

Eesti Orienteerumislüüdi loomine. Eesti orienteerumiselus sai oluliseks muudatuseks Eesti Orienteerumislüüdi moodustamine senise Eesti NSV Orienteerumisspordi Föderatsiooni asendele 6. detsembril 1987. See oli esimene samm õigusteta spordiala-föderatsioonist iseseisvaks spordialaliiduks. Föderatsioon oli nõuandja, o-liit muutus juriidiliseks isikuks sellest tulenevate õiguste ja kohustustega, sai arendada majanduslikku tegevust. EOL hakkas esindama Eestit nii üleliidulistes kui rahvusvahelistes organites. Suure töö reorganiseerimisel tegi ära EOF president Kalju Vaikjärvi, kelle sõnusi polnud tegu sõna föderatsioon tõlkimisega liiduks - kuna klubid olid celnevalt olemas, tuli luua klubide liit. Eesti NSV Riiklik Kehakultuuri- ja Spordikomitee kinnitas Eesti Orienteerumislüüdi loomise 29. aprillil 1988.

Eesti võistkond ametlikult võistlenas. Boris Ogorodnikov kirjutab 1990. aastal Cambriidgesis peetud IOFi XV kongressi järel: *Suure huviiga arutlesid kongressi delegaadid orienteerumise geograafia laiendamist ja laiade rahvahulkade hõlnamist orienteerumisegegelemiseks. Samal ajal avaldus seltsamal kongressil ka risti vastupidine - poliitiliselt tõrjuv tendents uute liikmesmaade suhtes: IOFi täitekomitee ei pidanud vajalikuks tuua kongressile aruandmeks Leedu ja Eesti esitatud föderatsiooni täieõiguslikke liikmeteks astumise avaldusi. Seevastu Põhimaade Spordinäukogu (NORD) otsustas 1990. aasta sügisel lubada Balimaade võistkondi oma nime all startida*

Põhjamade võistlustel. Esimest korda võistlesid Eesti orienteerujad veebruaris 1991 Soomes Põhjamade meistrivõistlustel esimesel päeval võistkonna *Estonia* eest ja teatevõistlustel segavõistkonnas *Estonia/SovUnion*. Järgmine suurvõistlus Eesti võistkonnale oli Põhjamade lahtine maavõistlus NOL-91 juunis 1991.

Esimene MM-medal. Viimast korda NIjidi koondisega käisid MM-võistlustel Tšehhoslovakkias Marianske Laznes 22.25. augustil 1991 Ede Umarik, Marje Idavain ja Sixten Sild. See oli NIjidus tähtselt keeruline periood: Moskvas toimus putš, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu kuulutas välja taasiseseisvumise. Kuigi Eesti sporditorganisatsioonid olid vastu võtnud otsuse enam mitte esineda NIjidi koondises, lükkus otsuse täitmine edasi momendil võistlevate sportlaste suhtes. Sixten Sild jooksis ja võitis MM-i pronksmedali. Oma MM-medali võitis Sixten vastu Eesti koondise dressis, käes Eesti sinitrust-valge lipp.

Esimene MM Eesti värvides 1992 Vaheult pärast taasiseseisvumist 27. septembril 1991 tehti telefonihäälletuse teel põhimõtteline otsus võtta Eesti, Läti ja Leedu IOFi liikmeks ja neil lubati oma nime all startida IX orienteerumissuusatamise MM-i Prantsusmaal 29. jaanuarist 1. veebruarini 1992. Eesti võistkonda kuulusid Heiti Hallikmaa, Raul Kudre, Ornar Lutsberg, Martti Parve, Raivo Rõõm, Marje Idavain, Riiju Johanson, Maret Vaher, Ruth Vaher, Eeva Välisite, treener oli Toivo Toomas, esindaja Kalju Vaikjärv. Eesti esimes üllatavalt sisukalt: individuaalselt jõuti esikümnesse viiel korral, naiste teatas jät õige vähe puudu medalistki.

Ametlikult võeti Balti riigid IOFi vastu korralisel kongressil 10. juulil 1992. IOFi 33. liige oli Eesti, 34. Läti ja 35. Leedu. IOFi nimel õnnitlesid Eesti, Läti ja Leedu alaline president Heinz Tschudin ning peasekretär Lennart Levin, avaldades rahulolu, et orienteerujate rahvusvahelisse perre on saadud kolm nii toekat uut liiget.

Kevaldel 1992 hakkasid kehima Rain Lahtmetsa koostatud, IOFi rahvusvaheliste võistlusreeglite alusel tehtud Eesti rahvuslikud *Orienteerumisjooksu reeglid '92*.

Kui aastail 1984-1993 president olnud Kalju Vaikjärv oma ameti maha panu, resümeeis ta oma tegemisi: *Ma pole ennast kunagi erilise orienteerumise-arendajana tundnud, pigem vahendajana rahvusvahelises elus ja Moskvas. Lollid tööd sai tehtud NLi ajal Moskvaga. Esiteks, et nemad IOFi astuksid. Teiseks, pisut hiljem, rahvusliku ärkamisaja alguses 1989 tahtsime astuda IOFi eraldi NList, kuigi olime siis veel NLi koosseisus. Sellest ei tahetud kuulda. Kui iseseisvuse aeg kätte jõudis, pohnud muud kui paberid sisse anda, need olid ju enne valmis tehtud. Mingeid probleeme pohnud, IOFi teati meid, tollane IOFi president Heinz Tschudin oli Eestiiski käinud. Kalju Vaikjärv luges oma elutöö tehniks ja astus tagasi.*

Eesti orienteerumisspordi juhte

Orienteerumisspordi komitee esimees:

Aleks Kaskreem 8.06.1959 - 15.05.1960

Orienteerumisspordi komisjoni esimees:

Ilmar Kask 15.05.1960 - 16.12.1962

Eesti OFi presidiumi esimehi on tava kohasel nimetatud presidentideks:

Anto Raukas	16.12.1962 - 13.12.1964
Uno Semper	13.12.1964 - 12.01.1969
Vallo Rootsi	12.01.1969 - 10.01.1971
Heino Kask	10.01.1971 - 09.12.1984
Kalju Vaikjärv	09.12.1984 - 05.12.1993*

EOLi president:

Leho Haldna alates 5.12.1993 seniajani.

* Lahkus ametist EOLi presidendina.

Eestlased tipus

Aastatel 1960-1980 oli enamusel Eesti orienteerujatel võimalus võõrsil jõudu katstuda vaid matškohtumistel naabritega. Osaleti koondisega ka NL esivõistlustel. Pääsenine NL koondisesse kindlustas mõne välisreisi soetatamismaadesse. Eestlastest jõudsid saagedamini nii kaugelge: *Uku Annus, Maire Raid, Jaan Miljan, Ira Saar, Arvo Kivkas, Johannes Tasa, Nikolai Järveoja jt.* Aastal 1981 poeti esimesed NL meistrivõistlused ja need jäid terveks kümmeaasteks tähtsamatelks võistlustelks Eesti koondisele. Endiselt jägus kohliti meie parimatele NL koondises, esile kerksid uued nimed: *Marge Virmann, Riia Johanson, Ede Ümarik, Leho Haldna jt.* kusjuures Marjel õnnestus ainsana eestlastest tulla NLjuidu meistriks individuaalalal (1986). Kellelgi eestlastest soda korrata on nüüd juba võimatu.

Augustis 1991 sõitis NLjuidu koondises o-jooksu MMile Tšahhoslovakiassa ka Sixten Sild ja võitis seal tavaraajal esimese eestlasena orienteerumises MM-medali - pronksi. Samal ajal toimus aga Eesti taasiseseisvumine ning seepärast jääh see medalivõit tähistama ühe tähelepamuväärsemat verstapostit Eesti o-ajaloos. Kahjuks on võidetud medal jäänud seni viimaseks suviselal MM radadelt.

Alates 1992 aastast on aga Eesti ise lähenanud rahvusvaheliselks tiitlivõistlustelks oma rahvuskoondise. Lisa on siiski tulnud. Suusaorienteerumises võitis Maret Valher MM pronksmedali 1994 Itaalias. Juunioridel MM pronksmedalid löid Venemaal kolju Taavi Nurni, Margus Hallik ja Canter Värtton 1998. Margus Hallik lissas veel ühe

Marge Virmann - ainsus eestlastest NL individuaalalal lšempion (1986).

pronksmedali, mille võitis 2001 aastal suusaorienteerumise kuni 23-aastaste EM-il Venemaal.

Rohkem pole eestlased tänaseni täiskasvanute ega juunioridel tiitlivõistlustel medaleid võitnud. Nüüd jääb oodata juba nooremate legijate tippu jõudmist. Aastal 2000 andis endast märku Eveli Saue, kes noorte EM võistlustel jooksis end sprindis pronksile. Küsimus jääb - kes eestlastest ja millal suudab senised pronksised saavutused ületada?

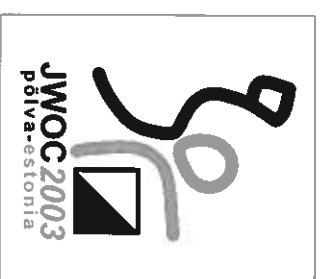

Sixten Sild - o-jooksu MM pronks 1991.

Maret Valher - suusa-o MM pronks 1994.

Eesti orienteerujad on korraldanud ka ise suuri võistlusi. 1995 ja 1999 toimusid suusaorienteerumise MK etapid Haanjas ja Käärikul. 1998. aasta sügisel korraldati Orepääl aga esmakordselt o-jooksu MK etapp, mille meestest võitis Sixten Sild ja naistest oli Kullil Kaljus 3. Esimese rahvusvahelise tiitlivõistluse Eesti korraldavad Eesti Orienteerumislit ja OK Põlva Kobras 2003. aasta suvel. Siis toimuvad Põlvas juunioridel maailmameistrivõistlused.

Juunioridel MM'i logo.

* Täielikumal ülevaadet Eesti tipporienteurujate saavutustest saab lugeda Vallo Viirsalu koostanud kogumikust "Orienteerumissport läbi aegade" (6 köidet).

Rahvuskoondises aastatel 1960 - 2001 üle 40 korra võistelnud orienteerujad

Järgnevas tabelis on orienteerujad järjestatud esinimiskordade järri Eesti koondises. Kõige eos aastatel 1977-1993 kokku 71 korda tiitli- ja maavõistlustel Eesti värvides võistelnud Marie Viirmann-Idavain. Tema on nende 71 koondisekorra ajal teinud Eesti värvides kõige rohkem orienteerumissartte, tervelt 143 (sellest 46 teatevõistlustel). Ta on olnud ühtviisi edukas nii suvel kui talvel. Marie järel on samuti 71 korda Eesti värvides võistelnud Sixten Sild, tema on Eesti värvides teinud kokku 130 orienteerumissartti.

Nimed	Sünniaasta	Korrad	Esikohti	Aastad
Viirmann (Idavain), Marie	1960	71	7 + 6	1977 - 1993
Sild, Sixten	1964	71	4 + 5	1986 - 1999
Annus, Uku	1947	66	3 + 11	1965 - 1983
Raid (Miljan), Maire	1938	65	4 + 7	1960 - 1982
Vaher, Ruth	1971	63	0 + 7	1987 - 2001
Kivikas, Arvo	1950	59	12 + 20	1968 - 1984
Saar (Sepp), Ira	1943	59	3 + 7	1967 - 1985
Kaljus, Källi	1973	56	4 + 7	1988 - 2001
Miljan, Jaan	1947	54	7 + 19	1966 - 1982
Haldna, Leho	1961	54	3 + 7	1980 - 1994
Lauk, Kalle	1954	54	4 + 8	1973 - 1996
Vaher, Maret	1973	54	5 + 3	1988 - 2001
Rebane, Viiu	1946	52	3 + 5	1969 - 1985
Kivistik, Arne	1933	51	5 + 5	1961 - 1977
Kudre, Raul	1970	51	0 + 1	1987 - 2001
Avaste, Tarmo	1969	49	0 + 2	1989 - 2001
Ojandu, Ander	1976	48	0	1996 - 2001
Kannumäe, Urmas	1960	47	0 + 6	1979 - 1993
Pärnik, Tiina-Mai	1952	46	6 + 4	1970 - 1981
Järveoja, Nikolai	1950	45	8 + 6	1972 - 1985
Tasa, Johannes	1950	43	5 + 16	1971 - 1983
Keerberg (Kindorv), Anne	1956	43	0 + 1	1976 - 1988
Kärner, Olavi	1942	42	4 + 7	1963 - 1976
Otesson, Rene	1968	42	1 + 2	1989 - 2001

O-sport tänapäeval

Tehniline areng

Orienteerumissport on Eestis läbi käinud pika, vahelduva eduga kulgenud arengu. Viimasel ajal on enam muutusi toimunud võistluste korralduses, seda tänu elektroonika arengule. Uuendused infotehnoloogia valdkonnas on oluliselt muutnud võistluste korralduspooli. Samuti on arenenud kiiresti kartograafia ja jälle tänu kaasaegsete tehnoloogiate rakendamisele. Võistleja aega finišis ei fikseeri enam kohunik, vaid seda teeb elektroonika. Lisaks fikseeritakse kõikide kontrollpunktide läbimise vahetajad. Uus elektrooniline *SPORTident* (SI) märkustuseen võimaldab kaugel meesis asuvas kontrollpunktist finišisse saata võistlejate vahetajate rajalt, mida edastatakse raadiosaatjate abil automaatselt ilma inimese abita.

Viimasel o-fooksu MM võistlustel Tampere (26.juuli - 4.august 2001) kasutati tavaraaja finaalis esmakordselt isegi GPS seadmeid, mis asetsesid võistlejate vestinumbrite all ja võistluskeskuses oli võimalus ekraanilt jälgida sportlaste liikumist maastikul. Ajalooline oli soomlaste korraldatud MM veel sellepärast, et Soome YLE TV tegi finaalifooksumedest otsülekandeid. Eesti

orienteerumises oli märksõna aastal 2001 just seesama *SPORTident*. Paberist kontrollkaarti kohab tulevikus võistlustel üha harvemini.

SI-kaart ja jaam.

Metsast parkidesse

Kui veel mõned aastad tagasi olid o-võistlustel pealtvaatajateks vaid orienteerujad, siis nüüd on olukord muutumas ja nii mõnigi orienteerumisvõhnik on sattunud jälgima näiteks linnapargis toimuvaid orienteerujaid. Sponsorid on nõus toetama vaid neid sportlasi, kus on palju pealtvaatajaid. Seepärast on lisandunud võistluste programmi sprindidistantsid ja võistlused tuuakse üha lähemale linnadele. Tänapäev MM-il olgi esmakordselt kavas uudne suur-võistluste ala sprint, mis tulevikus ilmselt jääbki suurvõistluste programmi.

Võistlusala sprint arenes välja pargiorienteerumisest, mis sai alguse 1995 Rootsi ja praegu toimub igal aastal mitmest etapist koosnev rahvusvaheline pargituur PWT (Park World Tour) ja sponsorid on nõus just selliseid toetama. O-võistluste korraldajateks iseigi hinnatavatel, kus suurel kiirusel tuleb teha välkkiireid otsuseid. Pargivõistlusi on korraldatud ka Eestis, esmakordselt 1996 aastal Jämedal. Traditsiooniks on selline pargivõistlus kujunenud igasuvisse Eesti suurima o-võistluse 4 EST ajal ning pargipooksidele kutsutakse siis osalema vaid valitud tipporienteerujaid. Pealtvaatajatele on selliseid võistlusi põnev jälgida.

Parkidest Olümpiale?

Orienteerujatel on veel üks kaugem siht - pääseda Olümpiamängudele. Se-nini on olnud lootus OM alaks saada suusorienteerujatel, kuid samuti on omad võimalused olemas ka o-pooksjatel. OM-ile pääsmine oleks suur edusamm kogu o-sporti arengule maailmas.

Järgmisel Akitas toimusid läinud suvel kuusendad Maailma Mängud (*World Games*), mis on Rahvusvahelise Olümpiakomitee poolt küll tunnustatud, kuid seal osalevad vaid OM-il mittekaasolevad sportlased. Orienteerumine oli järgmisel kaavas esmakordselt ja see oli väike samm pikal teel Olümpiale.

Rahvasport

Orienteerumises on tänapäeval rahvasport täiesti isemajandav nähtus. Alates päevakutest kuni veteranide MM-ini, tasub võistleja korraldajatele osavõtumaksu, mis katab kõik organiseerimisega seotud kulutused. Nii nagu tennisel harrastajatel tuleb tasuda tennisväljaku renti, ostab orienteeruja endale kaardi koos rajaga maastikul. Siiski on orienteerumine jäänud suhteliselt odavaks spordialaks, mis on eelduseks, et harrastajate arv järjest kasvab.

Käesoleva raamatu koostamisel on kasutatud Vello Viisalu töid "Orienteerumissport läbi aegade", mille kuus köidet leiduvad Eesti Spordimuuseumis, Rahvusraamatukogus Tallinnas ja Tartu Ülikooli Raamatukogus.

Orienteerumisest tõsisemal huvitatute võib soovitada veel järgmisi raamatuid:

Orienteeruja käsiraamat (1986), Arne Kivistik, Tõnu Raid.
Orienteerumissport 1 (1997), Arne Kivistik.
Orienteerumissport 2 (1998), Arne Kivistik.

Suuremad orienteerumisvõistlused 2002 aastal

aeg	võistluse nimi	koht
15.-17. veebruar	Eesti MV suusa-o	Kirkumäe, Võrumaa
30.-31. märts	Metsiga 2002	Üru, Saaremaa
06.-07. aprill	Karjalaskesvõistlus ja Lihavõttesprint	Kiigamäe, Võrumaa
13.-14. aprill	Peko Kevad	Korõla, Põlvamaa
20.-21. aprill	Jüriööpook	Jämeda, Järvamaa
03.-05. mai	Iives-3	Pikasilla, Valgamaa
25.-26. juuni	Eesti MV Iihirada ja HD21 teade	Kõverjärve, Lääne-Virumaa
01. juuni	XXIX Lõuna-Eesti KV	Pikajärve, Põlvamaa
08.-09. juuni	Otepää Kevad 2002	Kambja, Tartumaa
29.-30. juuni	Suvepook	Puhtsoo, Harjumaa
05.-07. juuli	Iivesteade	Hargla, Valgamaa
10.-13. juuli	VII 4 EST	Võiste, Pärnumaa
09.-11. august	XIV Koprakarikas	Aaura, Põlvamaa
17.-18. august	Eesti MV öine	Malvaste, Hiiumaa
31.aug. - 01. sept	Eesti MV tavarada ja teade	Sudiste, Viljandimaa
14. september	Eesti MV pikk rada	Hargla, Valgamaa
28.-29. september	XIV Suunto Games	Kärva, Põlvamaa

Täpsem info: Eesti Orienteerumislit Regavi 1 Tallinn 11911 tel/fax 6 398 681
e-mail: eol@spin.ee

STLW

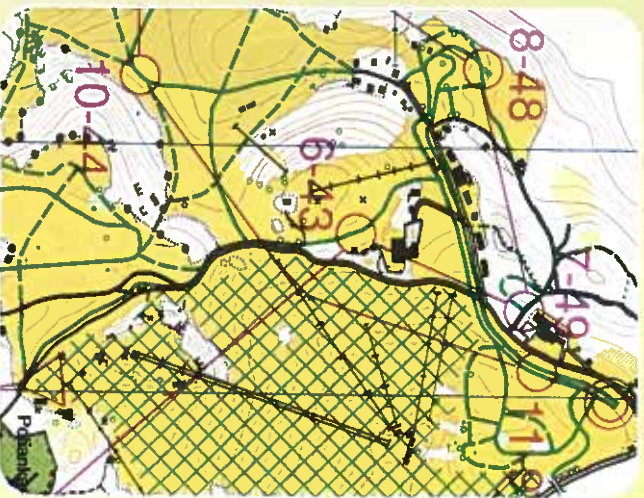
www.orienteerumine.ee

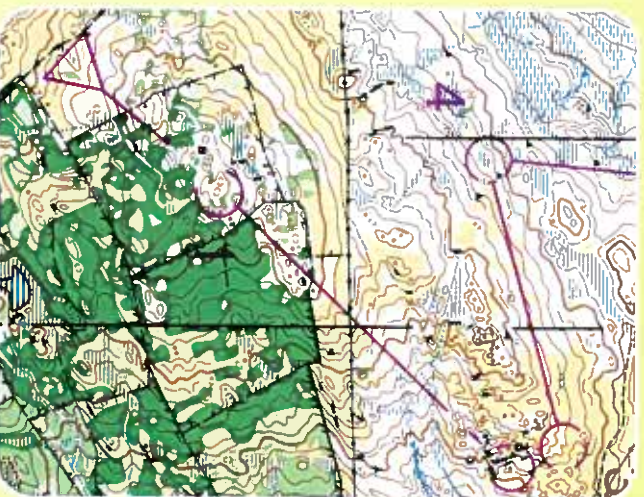
Ojooksu kaart, Euraajoki, Soome.
(M: 1:15 000, 1999)

Pargiorienteerumise kaart, Jumala, Lätis.
(M: 1:10 000, 1999)

Suusa-o kaart, Domovaly, Slovakkia.
(M: 1:15 000, 2000)

Ojooksu kaart, Blake Holme, Suurbritannia.
(M: 1:10 000, 1998)